

УДК 373.3/5.051.31

А.Ю. Цина
м. Полтава, Україна**ВИХІДНІ ЗАСАДИ ОБҐРУНТУВАННЯ І ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ
ПРИНЦИПІВ ПРИРОДОВІДПОВІДНОСТІ, КУЛЬТУРОВІДПОВІДНОСТІ ТА
ТВОРЧОСТІ В ТЕХНОЛОГІЧНІЙ ОСВІТІ**

Сутність і перспективність технологічної освіти визначаються принципами (від лат. *principium* — першооснова), запровадження яких забезпечує реалізацію сучасних вимог до загальної середньої освіти та технологічної підготовки учнів. У Концепції технологічної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів України під «принципом» розуміється фундаментальне вихідне положення, що впливає зі стійких тенденцій, закономірностей існування і розвитку конкретної педагогічної системи [3]. Виконання принципів технологічної освіти забезпечує її ефективність, оскільки їх вихідні положення ґрунтуються на сталих стійких зв'язках між суспільно значущими складовими освіти — її метою, змістом, процесом і результатом. Автор створення першої цілісної системи принципів навчання Я.А. Коменський називав їх основоположними, на засадах яких будується навчальний процес [4]. В принципах технологічної освіти опосередковано віддзеркалюються сутність та основні вимоги закономірностей процесу освіти, які слід розуміти як конкретні рекомендації щодо шляхів досягнення цілей технологічної освіти.

Теорія технологічної освіти, як галузь педагогічної науки, керується в своєму розвитку рядом таких спеціальних принципів, як природовідповідності, культуровідповідності, творчості. Вони виступають тими головними, вихідними положеннями, які витікають із установлених теорією та методикою технологічної освіти закономірностей. Спеціальні принципи технологічної освіти реалізуються через певні правила і вимоги, які існують об'єктивно, незалежно від суб'єктивного їх усвідомлення вчителями. Відступати від цих вимог і правил неможна, оскільки це шкодитиме результативності технологічної освіти.

Спеціальні принципи відбивають сучасний рівень розвитку освітньої галузі «Технології» і, з певною мірою випередження практики, визначають у загальному вигляді стратегію, цілі, зміст, методи і форми організації технологічної освіти. Розглянемо загальні напрями технологічної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів, які пропонуються зазначеними трьома спеціальними принципами, визначаючи підстави для розв'язку конкретних завдань освітньої галузі «Технології».

Принцип природовідповідності. Згідно Концепції технологічної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів України цей принцип вимагає максимального врахування в навчально-трудовому процесі індивідуальних нахилів, здібностей та обдарувань учнів із метою розробки стратегії і тактики розвитку особистості [3]. Принцип природовідповідності висуває до процесу технологічної освіти такі вимоги: врахування індивідуальних відмінностей; опора на творчий розвиток мислення; активність і свідомість; прагнення до самостійного пошуку тощо.

Розробка стратегії і тактики розвитку особистості на засадах принципу природовідповідності сприяє вихованню почуття співпричетності до соціуму і природного середовища, в якому учні ростуть і розвиваються. Стратегічний напрям сучасної технологічної освіти, згідно принципу природовідповідності, повинен ґрунтуватися не лише на врахуванні вікових, статевих індивідуальних особливостей учнів, але і всієї сукупності їх природного внутрішнього світу (духовність, моральність, опора на позитивні, сильні сторони особистості, розвиток ініціативи і самостійності). Вчителі трудового навчання і технологій повинні керуватися в навчально-виховній діяльності факторами природного розвитку учнів, створювати умови для максимально вільного розвитку в школярах закладених природою здібностей, виявляючи їх в усій повноті за допомогою законів природного розвитку.

Врахування в навчально-трудовому процесі індивідуальних нахилів, здібностей та обдарувань потребує здійснення психолого-педагогічної діагностики природних потенціалів розвитку учня. Вчителі трудового навчання повинні створювати в основній школі умови для самовизначення учнів шляхом надання можливості учням 5-9 класів випробувати себе у різних видах трудової діяльності, виявляючи свої здібності до освітньої галузі «Технології» і пов'язаних з нею навчальних предметів. Спостереження і реєстрація проявів нахилів та здібностей учнів під час навчання в основній школі є найбільш об'єктивним, перевіреном майже трьома останніми десятиліттями шляхом визначення напряму, спрямованості і спеціалізації профільного технологічного навчання старшокласників. Діагностика нахилів та здібностей старшокласників визначається пробою власних сил і наданням можливості переходу з одного виду спрямування або спеціалізації профільного технологічного навчання на інші.

Опора на розвиток творчого мислення учнів у основній школі забезпечується наданням кожному учневі можливості випробувати свої сили в позаурочний час у тих видах праці, які його цікавлять і виконуються за власним бажанням без зовнішнього примусу у вільний від уроків час. Сюди входить навчання учнів у позакласних і позашкільних навчальних закладах у формах факультативних занять, занять предметних гуртків та наукових учнівських товариств.

Принцип природовідповідності обумовлює успішність технологічної освіти активністю школярів у навчально-пізнавальній діяльності. Активність — це прояв нестримної потреби учня в діяльності за обраним напрямом, яка вже проявляється в основній школі в процесі трудової підготовки учнів 5-9 класів за варіативними модулями трудового навчання. Підвищена працездатність учнів і прагнення до обраного напряму трудової діяльності розкривають профільно-значущу індивідуальність і придатність учнів.

Варіативні модулі трудового навчання повинні носити характер допрофільних курсів, бути спрямованими на формування свідомого і позитивно мотивованого ставлення до вибору майбутнього технологічного профілю навчання, виконувати інформаційну функцію з ознайомлення учнів зі специфікою різних спеціалізацій профільного навчання, а також можуть мати профільноорієнтаційну спрямованість з психолого-педагогічної підтримки учнів у виборі профілю навчання в старшій школі. Наприклад, такі курси можуть складатися на підставі рекомендованої Міністерством освіти і науки України програми «Побудова кар'єри» [6], або вивчатися за профорієнтаційним курсом «Людина та світ професій» [5].

Прагнення до самостійного пошуку, як вимога принципу природовідповідності технологічної освіти, передбачає, що вчитель трудового навчання повинен систематично пропонувати учням теми видів робіт за вибором, які передбачають поглиблене застосування на практиці знань і вмінь предмету «Трудове навчання», пропонувати самостійну позапрограмну проектно-технологічну діяльність шляхом демонстрації на уроках раніше виконаних учнями робіт. Учень самостійно вирішує що робити, коли робити і чи працювати взагалі в позаурочний час за технологічним напрямом. Працювати чи не працювати — це добровільна справа самого учня.

По закінченні основної школи на основі результатів самостійної технологічної діяльності складається профільна характеристика особистості учня за двома напрямками: ступінь прояву значущих для певних видів спрямування і спеціалізацій профільного технологічного навчання здібностей і виявлення нахилів учнів. Спеціальні здібності і нахили учнів проявляються у видах діяльності, в яких учні проявили прагнення самостійного пошуку, і можуть бути виявлені методиками, з допомогою яких виділяють їх наявність. Тут практично можуть бути використані рекомендації вчителя-новатора І. Волкова [1].

Принцип культуровідповідності передбачає органічний зв'язок з історією народу, його культурними і побутовими традиціями, з народним мистецтвом, ремеслами і промислами, забезпечення духовної єдності та спадкоємності поколінь. Технологічна освіта має гуманістичний характер і ґрунтується на культурно-історичних цінностях українського народу, його традиціях і духовності, які визначають провідні ідеї формування гармонійно розвиненої особистості з високим національним, культурним потенціалом.

В основу сучасної концепції технологічної освіти покладено культурологічний підхід, який уможливорює національно-культурний розвиток учнівської молоді у динамічному світі культурних цінностей, створює умови для розвитку художньо-творчих здібностей, постійного особистісного самовдосконалення.

Вагоме місце у сучасній технологічній освіті посідає матеріальна і духовна культура, опанування якою сприяє вдосконаленню трудового виховання учнівської молоді засобами трудової діяльності, національних традицій, народної декоративно-прикладної творчості. Значні можливості для національно-культурного розвитку підростаючого покоління дає відродження народних ремесел і промислів.

Сучасний Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти визначає однією з чотирьох змістових ліній освітньої галузі «Технології» художню творчість у трудових традиціях українського народу [2]. Навчальними програмами сьогодні передбачено використання унікальних можливостей формування культури молоді у процесі власне художньо-трудої діяльності. Адже краса праці формує трудову культуру особистості, перетворює працю у сферу задоволення її головних духовних потреб. У гармонійному розвитку особистості трудові та культурні основи її діяльності не тільки взаємодіють, а й взаємно зумовлюють одна одну.

Постійне перебування особистості під впливом матеріальної і духовної культури рідного народу необхідне для найповнішого розкриття й розвитку природних здібностей, оскільки саме за таких умов етнопсихологічні особливості дітей народів країни використовуються найдоцільніше. В основі мети культуровідповідного розвитку особистості сучасної молодії людини лежить готовність до творчої діяльності у найбільш поширених ремеслах та видах декоративно-ужиткового мистецтва, здатність керуватися в житті та у побуті вимогами культурологічного принципу.

Культуровідповідний розвиток особистості, з одного боку, є результатом трудової і духовної діяльності людини, а з другого — має певний вплив на цю діяльність. Тому розкриття й розвиток природних здібностей школярів необхідно здійснювати у процесі праці, пов'язаної з народним мистецтвом. Трудова діяльність, пов'язана з народними ремеслами і промислами має великий виховний вплив і є основою формування естетичних почуттів, смаків, ідеалів, розвиває здібності правильно розуміти культурні цінності, потребу у ствердженні прекрасного та величного у своїй праці, способі життя, побуті, моралі. Сучасними дослідженнями в галузі технологічної освіти доведено, що заняття з декоративно-прикладної творчості (як і з інших видів предметно-перетворювальної діяльності) мають значні можливості для національно-культурного розвитку особистості, що зумовлює необхідність цілеспрямованої трудової підготовки учнів — майбутніх носіїв духовної культури в ланцюзі спадкоємності прийдешніх поколінь [7; 8].

Принцип творчості має на меті залучення особистості до нового, оригінального та значущого процесу, як для самої людини, так і для суспільства в цілому. В сучасному житті людина зустрічається з абсолютно новими для неї проблемами, з незнайомими ситуаціями, коли відомі способи діяльності є недостатніми для прийняття правильних рішень. Внутрішня спрямованість особистості ґрунтується на прагненні учня до індивідуальної творчості і неперервної освіти.

Принцип творчості спрямовує технологічну освіту на цілеспрямоване й свідоме змінювання себе та навколишньої дійсності. Кінцевою метою технологічної освіти є задоволення потреб учнів в освіті, пристосування освітнього процесу до цих потреб. Тому проектно-технологічне особистісно орієнтоване навчання сьогодні може ефективно здійснюватися двома шляхами:

- нарощуванням особистісних якостей, які перебувають у школярів на мінімальному рівні сформованості і тому потребують активізації їх розвитку в процесі технологічної освіти;
- компенсацією недостатніх рівнів сформованості одних особистісних якостей розвитком тих, які є домінантними у кожного конкретного учня.

Принцип творчості в технологічній освіті забезпечує найвищу форму активності, самостійної діяльності, саморозвитку і самоактуалізації учнів. Поступово узагальнюючи спостереження за проявами нахилів та здібностей учнів 5-9 класів у ході проектно-технологічної творчої діяльності, стає зрозумілим для загальноосвітнього закладу і для самого школяра, яку спрямованість і спеціалізацію профільного технологічного навчання доцільно їм обрати для вивчення у старшій школі. Така зрозумілість створює позитивну внутрішню мотивацію технологічної освіти через ціннісне ставлення до цієї діяльності.

Залучення учнів у процесі трудового навчання до роботи над реально здійсненими і доступними творчими проектами, які викликають почуття успіху, сприяє формуванню загального інтересу школярів до предмету «Трудове навчання», здійсненню внутрішньої навчальної мотивації через зміст і процес навчання. Компетентність вчителя визначається здатністю створювати посилені для учнів пізнавальні труднощі, які викликають розумове напруження і прагнення його здолати.

Існує суттєва різниця в успішності технологічної освіти учнів, які володіють рівними здібностями, але неоднаковою мотивацією. За наявності яскраво вираженого інтересу до технологічної освіти учень із середніми здібностями може досягти вищих результатів, ніж більш здібний учень з помірним або слабо вираженим інтересом. У першому випадку учень проявляє високу працездатність, а в другому — потенційні здібності не проявляються повною мірою.

Творчість є справою кожного більшою чи меншою мірою, є нормальним і постійним супутником дитячого розвитку. Слід усвідомлювати, що не можна від усіх учнів вимагати однакового рівня успішності оволодіння змістом технологічної освіти. Яким би не був вихідний рівень технологічної підготовки, не існує таких учнів, для кого не було б доступним засвоєння спочатку найпростіших, потім простих і далі творчих завдань трудового навчання, навчання технологій і профільного технологічного навчання. Єдиний спосіб успішного здійснення технологічної освіти — включення школярів у систематичне розв'язання пізнавальних і практичних завдань різного ступеня складності у видах трудової діяльності освітньої галузі «Технології».

Цінність дитячої творчості Л. Виготський вимагав бачити не в її результатах і продукті, а в самому процесі, результатом якого є особистісні новоутворення, сформовані в учнях у творчій діяльності. Сформованість уміння створювати власні проекти на підставі самостійного узагальнення і розв'язання поставлених трудових завдань залежить не стільки від суми набутих учнями знань, скільки від уміння комбінувати, по-новому зв'язувати ці завдання, подумки виходити за звичайні межі. К. Цюлковський так визначав шлях становлення наукової творчості людини: спочатку здійснюються відкриття відомі всім, потім — відомі небагатьом і, врешті, нікому не відомі. Трудове навчання за проектно-технологічною системою його організації повинно будуватися для учня у вигляді маленьких відкриттів, по сходинках яких розум і праця учня підніматимуться до найвищих трудових особистісних досягнень. Будь-яке трудове завдання на уроці повинно містити доступні для учня елементи творчості, які зовсім не повинні вимагати прояву незвичайних, відмінних від стандартних рішень. Проявом творчості може стати будь-яка трансформація вже існуючого технічного рішення, складеного не учнем, а будь-ким іншим. Самостійне створені результати трудового навчання засвоюються міцніше, ніж просто відтворені рішення інших.

Розглянуті спеціальні принципи спираються на об'єктивні закономірності технологічної освіти і взаємодіють один з одним в освітній галузі «Технології», складаючи її систему. Найповнішої реалізації кожен з цих принципів набуває на всіх ступенях процесу технологічної освіти лише у зв'язку з іншими принципами, підсилюючи і доповнюючи один одний.

Література:

1. Волков И. П. Цель одна — дорог много : [проектирование процессов обучения : книга для учителя : из опыта работы] / И. П. Волков. — М. : Просвещение, 1990. — 159 с.

2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти / Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>.
3. Коберник О. М., Сидоренко В. К. Концепція технологічної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів України / О. М. Коберник, В. К. Сидоренко // Трудова підготовка в закладах освіти. — 2010. — № 6. — С. 3-11.
4. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения : [в 2-х т.] / Я. А. Коменский. — М. : Педагогика, 1982. — Т.1. — 656 с.
5. Програма «Людина і світ професій» для загальноосвітніх навчальних закладів (8—9 класи) // Трудова підготовка в закладах освіти. — 2008. — № 1. — С. 43-56.
6. Програма «Побудова кар'єри» для 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів // Трудове навчання. — 2010. — № 1(25). — Вкладка.
7. Титаренко В.П. Методика викладання декоративно-прикладної творчості / Титаренко В.П. — Полтава, 2004. — 249 с.
8. Титаренко В.П. Традиційні народні ремесла Полтавщини / Титаренко В.П. — Полтава : Верстка, 2002. — 360 с.

У статті розглядаються сутність і особливості застосування спеціальних принципів природовідповідності, культуровідповідності, творчості в технологічній освіті. Аналізуються правила і вимоги цих принципів, що забезпечують результативність технологічної освіти.

Ключові слова: принципи технологічної освіти, природовідповідність, культуровідповідність, творчість.

В статье рассматриваются сущность и особенности применения специальных принципов природосообразности, культуросообразности, творчества в технологическом образовании. Анализируются правила и требования этих принципов, обеспечивающих результативность технологического образования.

Ключевые слова: принципы технологического образования, природосообразность, культуросообразность, творчество.

The article considers the essence and features of application of special principles of prirodookhrannoy, kulturooborot, creativity in technology education. Analyzed are the rules and requirements of these principles to ensure the effectiveness of technological education.

Keywords: principles technological education, prirodookhrannoy, kulturooborot, creativity.

УДК 378.014

Г.В. Черній
м. Вінниця, Україна

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ

Постановка проблеми. Вимоги, які висуває суспільство до рівня освіченості, компетентності, професійності фахівця сфери туризму зумовлені соціальними, політичними, економічними змінами в суспільстві, процесами євроінтеграції України та, як наслідок, розвитком міжнародного туризму, зростанням кількості відвідувачів нашої країни. Проте вітчизняна туристична галузь поки що не може відповісти на всі виклики, які ставить перед нею суспільство та час. Головну причину цього вбачаємо в недостатньому забезпеченні цієї галузі висококваліфікованими фахівцями. Однією з основних проблем, на нашу думку, є слабка професійна підготовка значної частини співробітників, що виявляється в їх недостатній компетентності, невмінні здійснювати ефективне професійне і ділове спілкування і, як наслідок, низькій рівень результативності праці. Як зазначають керівники багатьох великих туристських підприємств, професійно-комунікативна підготовка є зараз одним із найбільш слабких місць у загальній системі професійної підготовки співробітників. Основним напрямом розв'язання цієї проблеми є цілеспрямоване формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців сфери туризму в процесі їх фахової підготовки.